

Területi Statisztika

Közzététel: 2018. szeptember 28.

A tanulmány címe:

A Gyöngyösi járás településeinek komplex fejlettségi rangsora és dinamikája

Szerzők:

Szűcs Antónia, Eszterházy Károly Egyetem, Gyöngyösi Károly Róbert Campus E-mail: szucs.antonina@uni-eszterhazy.hu

Káposzta József, Szent István Egyetem E-mail: Kaposzta.Jozsef@gtk.szie.hu

<https://doi.org/10.15196/TS580503>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Területi Statisztika c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány, vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

- 1) A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
- 2) A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átdadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
- 3) A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
  - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
  - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
  - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
- 4) A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Sztj. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
- 5) A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
- 6) A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„Forrás: Területi Statisztika c. folyóirat 58. évfolyam 5. számában megjelent, Szűcs Antónia – Káposzta József által írt A Gyöngyösi járás településeinek komplex fejlettségi rangsora és dinamikája c. tanulmány (link csatolása)”

- 7) A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

A Gyöngyösi járás településeinek komplex fejlettségi rangsora és dinamikája

The Complex Development Rankings and Dynamics of the Municipalities in Gyöngyösi District

Szűcs Antónia

Eszterházy Károly Egyetem,
Gyöngyösi Károly Róbert

Campus

E-mail:

szucs.antonina@uni-eszterhazy.hu

Káposzta József

Szent István Egyetem

E-mail:

Kaposzta.Jozsef@gtk.szie.hu

Kulcsszavak:

Gyöngyösi járás,
komplex fejlettségi mutató,
csoportátlag,
vidékfejlesztés,
kedvezményezett település

Tanulmányunk a kedvezményezett járások lehatárolásáról szóló 290/2014. (XI.26.) Kormányrendelet, valamint a kedvezményezett települések besorolásáról szóló 105/2015. (IV. 23.) Kormányrendeletben lévő mutatók felhasználásával a Gyöngyösi járás településszintű komplex fejlettségének mérésére irányul. A szakirodalom és az említett rendeletek után ismertetjük kutatásunk adatbázisát és módszertanát, valamint a Gyöngyösi járás gazdaságföldrajzi és település-szerkezeti jellemzőit. Kutatásunk 2010-ben és 2016-ban vizsgálja egyrészt a térséget alkotó települések egymáshoz viszonyított állapotát, másrészt az egyes településeken történt változások irányát. Törekedtünk arra is, hogy feltárjuk, milyen konkrét okokra vezethetők vissza a térségben kialakult gazdasági-társadalmi folyamatok. A csoportátlagok eredményeinek és a komplex fejlettségi rangsor 2010 és 2016 közötti változásának bemutatása után következtetéseket vonunk le.

Keywords:

Gyöngyös district,
complex development index,
group average,
rural development,
beneficiary municipality

This study is based on two Government Regulations, which are about the delimitation of the beneficiary districts and municipalities in Hungary. We use the indicators included in the Regulations to examine the complex development of the municipalities in Gyöngyös district. After the literature and the above mentioned regulations, we present the database and methodology of our research and the economic geography and municipality structure of Gyöngyös district. Our research focuses on the relative order of development of the municipalities and the directions of changes in municipalities in the period 2010–2016. At the same time, we also examine the specific causes of economic and social processes that are established in the district. After presenting the results of the group averages and the complex development rankings during the period under review, we draw any conclusions.

Beküldve: 2018. március 13.

Elfogadva: 2018. június 19.

Bevezetés

A területfejlesztés a szűkebb értelemben vett központi területfejlesztési politika megvalósításának egyik legfontosabb eszköze. Ebbe a rendszerbe a járási szintű, a társadalmi-gazdasági fejlettségben elmaradott területek tartoznak. A lokális társadalmi és gazdasági problémák a távolabbi területekre is hatással lehetnek, így azok országos kockázati tényezőkké válhatnak (Molnár–Breuer 2016, Rozgonyi–Horváth 2018). A területfejlesztési politika ezen eszköze az országos szinten jelentkező legsúlyosabb térszerkezeti feszültségek oldását célozza a területileg szelektív és erősen koncentrált beavatkozások révén (Farágó 2010, Farkas–Kovács 2018). Egyetértve Vaszócsik (2017) véleményével, a területfejlesztéssel kapcsolatos koncepciók és programok megvalósíthatóságának vizsgálatánál figyelembe kell venni az elképzelt célok térbeli megvalósításának lehetőségeit is.

A területi fejlettség vizsgálata hazai viszonylatban is hosszú időre nyúlik vissza (Faluvégi 2000). 1985-ben az Országos Tervhivatalban, 1988–1995 között a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztériumban vizsgálták a térségek fejlettségi mérésének lehetőségeit, módszereit. A mérési módszerek többféle eljárását alkalmazták 1992-ben, melyek eredményei indokolták tették az első jogszabály (84/1993. (XI.11.) OGY számú határozat) elkészítését (Faluvégi–Típold 2012). 1993 óta Országgyűlési határozatokban rögzítik az elmaradottsággal összefüggő adatok körét, a

mérések alkalmazott módszereit. Nagy (2012) összefoglalja, hogy 1993-tól 2007-ig miként alakultak a komplex kistérségi elmaradottság mérésénél alkalmazott mutatók. Az alkalmazott mutatók köre változott ugyan ezen időszakban, azonban a komplex fejlettség/elmaradottság elemzésében meghatározó tényezők állandóságot mutattak, valamint a számítási eljárások is azonos elveket követtek. Péntes (2015) a területfejlesztési célú kedvezményezett települések lehatárolásának történeti elemzéséből megállapítja, hogy a lehatárolások megjelenésében jelentős időbeli késés mutatkozik, ezt egyrészt a statisztikai adatok publikálásának időbeli csúszásával, másrészt a politikai-adminisztratív eljárásrend időigényével magyarázza.

A hazai területfejlesztés történetében legutóbb a kedvezményezett térségek lehatárolása kapcsán 2015. január 1-jén hatályba lépett 290/2014. (XI.26.) Kormányrendelet jelentett változást. A rendelet a járások területi fejlettség alapján történő besorolásánál a társadalmi és demográfiai, lakás- és életkörülmények, helyi gazdasági és munkaerőpiaci, valamint infrastruktúra és környezeti mutatókból képzett komplex mutatót veszi figyelembe. Komplex mutatók alapján határozza le a kedvezményezett, a fejlesztendő és a komplex programmal fejlesztendő járásokat. A számítások eredményei alapján 53 járás került a kedvezményezett, 19 a fejlesztendő, 36 a komplex programmal fejlesztendő kategóriába. Az ország népességének 20%-a kedvezményezett, 15%-a a fejlesztendő, 10%-a a komplex programmal fejlesztendő járásokban élt a KSH 2016. év végi adatai alapján.

Emellett a 240/2006. (XI. 30.) Kormányrendeletet váltotta fel a 2017. január 1-jén hatályba lépett 105/2015. (IV. 23.) Kormányrendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről. A rendelet szintén négy mutatócsoportból képzett komplex mutató számításával a kedvezményezett településeket (1230 darab) két kategóriába sorolja: (1) jelentős munkanélküliséggel sújtott települések, ahol az országos átlag 1,75-szörösét meghaladó a munkanélküliségi arány, (2) társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett települések. Az újonnan alkalmazott járási és a korábban alapul szolgáló kistérségi lehatárolás különbsége miatt voltak olyan települések, melyek elvesztették kedvezményezettségüket. Ezeket átmenetileg kedvezményezettnek minősítették (394 darab). A rendelet a kedvezményezett települések és a kedvezményezett járások viszonya alapján három kategóriát határozott meg:

- (1) Az a település, amely társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezettnek vagy jelentős munkanélküliséggel sújtottnak minősül, a kedvezményezett járások besorolásáról szóló kormányrendeletben meghatározott kedvezményezett járással azonos elbánásban részesül a fejlesztési célú támogatásokhoz való hozzáférés tekintetében.
- (2) Az a település, amely társadalmi-gazdasági, infrastrukturális szempontból kedvezményezettnek és jelentős munkanélküliséggel sújtottnak minősül, a kedvezményezett járások besorolásáról szóló kormányrendeletben meghatározott

rozott fejlesztendő járással azonos elbánásban részesül a fejlesztési célú támogatásokhoz való hozzáférés tekintetében.

- (3) Az a település, amely társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezettnek vagy jelentős munkanélküliséggel sújtottnak minősül, és a kedvezményezett járások besorolásáról szóló kormányrendeletben meghatározott fejlesztendő járásban található, a fejlesztendő járással azonos elbánásban részesül a fejlesztési célú támogatásokhoz való hozzáférés tekintetében.

Fontosnak és érdekesnek tartjuk Papp és szerzőtársai (2017) tanulmányát, melyben a 105/2015. (IV. 23.) Kormányrendelet módszertanát vizsgálják, kiegészítve azt életminőségi vizsgálatoknál használt mutatókkal. Kutatásuk során arra keresték a választ, hogy a Kormányrendelet besorolásához képest milyen különbségek rajzolódtak ki az általuk kibővített módszerrel. Arra a következtetésre jutottak, hogy az eredeti kedvezményezett települések listáinak 10–15%-os eltérése nem jelentett számottevő változást. Figyelemre méltó annak a közel 200 településnek a sorsa – melyek valamilyen oknál fogva „mozogtak” a besorolások között – attól függően, hogy a kedvezményezett státusba való besoroláshoz milyen lehatárolási módszert használtak. Egyetértünk véleményükkel, mely szerint a jövőbeli lehatárolások módszertana, valamint a használt mutatók köre a települések számára nagy jelentőséggel fog bírni.

Tanulmányunk alapja a korábban említett két Kormányrendelet. Ezek mellékletében található mutatók figyelembevételével végeztük el vizsgálatunkat a Gyöngyösi járásra. A térség kiválasztásának indokai egyrészt gyöngyösi lakosként személyes kötődés, másrészt a járás már korábbi kutatásainknak is célterülete volt. Szűcs (2015) ugyanezen térség településeinek fejlettségét vizsgálta komplex mutatók felhasználásával. A komplex fejlettségi mutatók kidolgozásához gazdasági, infrastrukturális, társadalmi, szociális, foglalkoztatási mutatók csoportjaiból 29 mutatót vett figyelembe a 2014-es Kormányrendeletet megelőző 67/2007. (VI. 28.) OGY határozat alapján. A vizsgálat eredménye szerint a járás mérsékelten fejlődött 2001 és 2010 között. A kedvezményezett térségek lehatárolásáról szóló rendelet változása, a komplex mutató számításához szükséges mutatók köre, valamint a települési szinten elérhető adatok változása miatt összehasonlító elemzést nem tudtunk készíteni a 2001–2010-es, illetve a 2010–2016-os időszakra.

Egyetértünk Oláh (2003) véleményével, amely szerint az objektív számítások alapján történő településfejlettségi vizsgálatok évenkénti frissítése szükséges a politikai döntéshozók és a településeket irányító testületek számára. Brandmueller et al. (2017) szerint a nemzeti statisztikai hivatalok és az Eurostat erőfeszítéseinek köszönhetően 2010 óta jelentősen javult a hivatalos statisztikákból származó regionális és egyéb adatok mennyisége és minősége. Nemes Nagy (2017) az ország egészére kiterjedő szisztematikus, térkapcsolati adatgyűjtés megtervezését és végrehajtását fogalmazta meg javaslatként. A felhalmozott információ többféle felhasználási lehetőséget biztosít a térségek természeti, gazdasági, társadalmi helyzetének bemutatásához (Kiss–Szalkai 2018, Kovács–Bodnár 2017, Valkó et al. 2017), a stratégiai fejleszt-

tési irányok megfogalmazásához. A meghatározott módszertan alapján lehatárolt kedvezményezett térségekbe kell koncentrálni a területfejlesztési források legnagyobb részét annak érdekében, hogy csökkentsék ezek társadalmi, gazdasági elmaradottságát.

A komplex fejlettség mérésének adatbázisa és módszertana

A komplex fejlettségi mutató (továbbiakban – KFM) meghatározza, hogy a települések között milyen fejlettségi szintkülönbség mutatható ki több mutató együttes figyelembevételével. Az elemzéshez a korábban említett kormányrendelet mellékleteiben felsorolt mutatókat vettük alapul, amelyek a kistérségek és települések társadalmi-gazdasági és infrastrukturális elmaradottságát/fejlettségét mérő komplex mutató számításánál használt adatokat tartalmazza. A települések mutatóinak összeállításához a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Tájékoztatási adatbázisának Területi statisztikáját, illetve az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatbázisát használtuk. A KFM kidolgozásához gazdasági, infrastrukturális, társadalmi, szociális, foglalkoztatási mutatók csoportjaiból 22 mutatót vettünk figyelembe, mivel települési szinten a többi mutatóhoz nem állt rendelkezésre adat (1. táblázat).

1. táblázat

A komplex fejlettségi vizsgálathoz használt mutatók Indicators used for the study of complex development

Mutató megnevezése	Mértékegység
Társadalmi és demográfiai helyzet mutatói	
I.1 Urbanitás/ruralitás indexe (az adott település népsűrűsége)	fő/km ²
I.2 Halálozási ráta (ezer lakosra jutó halálozások száma)	%
I.3 Vándorlási különbözet, ezer lakosra ^{a)}	fő
I.4 Rendszeres szociális segélyben részesítettek átlagos száma ezer lakosra	fő
I.5 Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek évi átlagos száma ezer lakosra	fő
I.6 Fiatalodási index (a 15 évesnél fiatalabbak a 60 éves és idősebb népesség százalékában)	%
I.7 Tízezer 0–2 éves állandó lakosra jutó bölcsődei és családi napközis férőhelyek száma	darab
Lakás- és életkörülmények mutatói	
II.1 A megelőző öt évben épített lakások aránya az időszak végi lakásállományból	%
II.2 A természetes személyek által üzemeltetett személygépkocsik (kor szerint súlyozott) ezer lakosra jutó száma	darab
II.3 Egy állandó lakosra jutó személyijövedelemadó-alapot képező jövedelem	ezer forint

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Mutató megnevezése	Mértékegység
Helyi gazdasági és munkaerőpiaci mutatók	
III.1 Nyilvántartott álláskeresők aránya a munkaképes korú állandó népességből	%
III.2 Tartósan – legalább 12 hónapja folyamatosan – nyilvántartott álláskeresők aránya a munkaképes korú állandó népességből	%
III.3 A legfeljebb általános iskolát végzett nyilvántartott álláskeresők aránya	%
III.4 A működő vállalkozások ezer lakosra jutó száma	darab
III.5 Kiskereskedelmi üzletek ezer lakosra jutó száma	darab
Infrastruktúra és környezeti mutatók	
IV.1 Közüzeti szennyvízgyűjtő-hálózathoz kapcsolódott lakások aránya	%
IV.2 Széles sávú internet-előfizetők ezer lakosra jutó száma	darab
IV.3 A közüzeti vízvezetékbe bekapcsolt lakások aránya	%
IV.4 A vezetékes gázt fogyasztó háztartások száma a lakásállomány százalékában	%
IV.5 Kábeltelevíziós hálózathoz bekapcsolt lakások aránya	%
IV.6 A gyorsforgalmi csomópontok elérési mutatója	perc
IV.7 A hétköznapi elérési mutatója ^{b)}	perc

^{a)} Az előző öt év átlaga.

^{b)} A hétköznapi elérési mutatója az adott távolságok, valamint az egyes útszakaszon engedélyezett maximális sebességek figyelembevételével kiszámított mutató. Értéke 50%-ban a megyeközpont, illetve a legközelebbi megyeszékhely, 50%-ban a járásközpont, illetve a legközelebbi járásközpont elérhetőségének percátalaga alapján határozható meg.

A KFM számítása három lépésben történt. Első lépésként az alapindikátorok azonos terjedelmű skálára való transzformálását végeztük el normalizálási eljárással az alábbi képlet alapján:

$$\hat{f}a_{i,j} = \frac{\hat{f}a_{i,j} - \min(\hat{f}a_{i,j})}{\max(\hat{f}a_{i,j}) - \min(\hat{f}a_{i,j})} \cdot 100$$

ahol $\hat{f}a_{i,j}$: normalizált alapindikátor, $\min(\hat{f}a_{i,j})$: az alapindikátor legkisebb értéke, $\max(\hat{f}a_{i,j})$: az alapindikátor legnagyobb értéke.

Azon változóknál, melyek negatív hatással vannak a települések fejlődésére (halálozási ráta, nyilvántartott álláskeresők aránya a munkaképes korú állandó népességből), ott fordított képletet alkalmaztunk, az alapindikátor legnagyobb értékéből vontuk ki a normalizált alapindikátort és osztottuk el a terjedelemmel.

Második lépésként a csoportindikátor számítását végeztük el, amelyeket az egy csoporton belüli alapindikátorok átlagértékei adták a következő képlet alapján:

$$\hat{f}a_i = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \hat{f}a_{i,j}$$

ahol $\hat{f}a_i$: csoportindikátor, $\hat{f}a_{i,j}$: normalizált alapindikátor, n : csoportban szereplő indikátorok száma.

Harmadik lépésként a négy csoportindikátor átlagértéke adta a KFM értékét az alábbi képlet szerint:

$$f_i = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^m \bar{f}a_i$$

ahol $\bar{f}a_i$: csoportindikátor, $\bar{f}$: komplex mutató, n : csoportindikátorok száma.

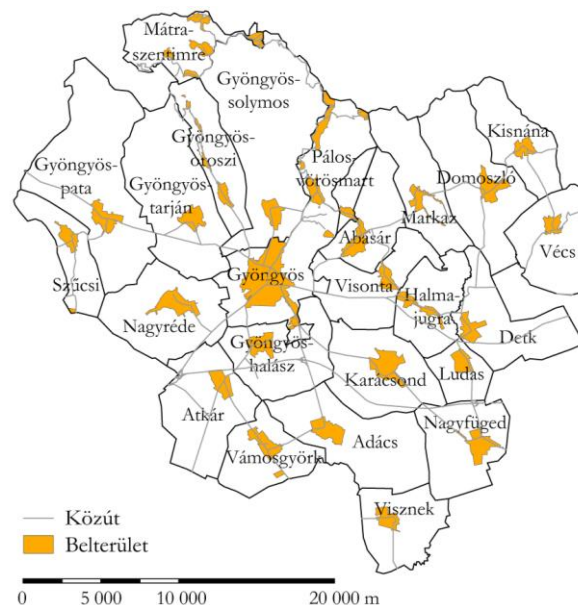
A települések KFM értéke alapján felállítottunk egy sorrendet. Majd a települések fejlődési ütemét százalékos formában számítottuk ki. Ez alapján négy osztályba soroltuk a járás településeit. A változások szemléletesebbé tételéhez és a további elemzésekhez tematikus térképet készítettünk ArcMap 10.1 szoftver segítségével.

A Gyöngyösi járás gazdaságföldrajzi és településszerkezeti jellemzői

A vizsgálat a Heves megyében található Gyöngyösi járásra koncentrált, amely a járások 1983-as megszüntetése előtt is létezett (1. ábra). Székhelye az állandó járási székhelyek kijelölése (1886) óta Gyöngyös, ami 2013-tól, az új járási rendszer bevezetésével sem változott. A 2016. év végi KSH adatok alapján a járás területe 750,78 km², lakónépessége 72 301 fő, népsűrűsége 96,30 fő/km². A járást 25 település alkotja, közülük kettő város (Gyöngyös, Gyöngyöspata). Heves megye területének 21, lakónépességének 24%-a található a járásban.

1. ábra

A Gyöngyösi járás településhálózata
The location and settlement network of Gyöngyösi district

A járás települései természetföldrajzi, településszerkezeti szempontból is szerkezeti és funkcionális egységet képeznek. Gazdaságföldrajzi szempontból Gyöngyös vonzáskörzetéhez tartoznak (Faragó–Koncz 2012). A térség központja meghatározó szerepet tölt be a magasabb hierarchiaszintű szolgáltatások biztosításában, miközben az infrastruktúra a legtöbb településen megfelelő színvonalú (Nagyné–Koncz 2016). A kisvárosok mindig is sajátos, átmeneti helyzetben voltak a településhálózatban, különösen hazánkban. Urbánus jellegük, funkcióik közül a helyi munkaerőpiac központjaként betöltött szerepük a vidéki iparosítás óta megkérdőjelezhetetlen (Pirisi et al. 2016), ami Gyöngyösre is igaz.

A 290/2014. (XI.26.) Kormányrendelet alapján a Gyöngyösi járás a 125. helyet foglalta el a KFM emelkedő sorrendjében az ország 175 járása közül. Ez alapján nem minősült kedvezményezett járásnak, mivel a mutató 51,04 értéke meghaladta a rendelet szerinti 46,68-os határértéket.

A 105/2015. (IV. 23.) Kormányrendelet szerint a járást alkotó települések közül négy társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett (Gyöngyösoroszi, Halmajugra, Nagyfüged, Vécs), három jelentős munkanélküliséggel sújtott (Gyöngyösoroszi, Halmajugra, Vécs). A rendelet alapján átmenetileg kedvezményezett település a járásban Visznek.

Eredmények

Vizsgálatunk során az egyes alapmutatók azonos súllyal szerepeltek a csoportmutatók kiszámításánál, ugyanakkor egy-egy mutató nagyobb szerephez juthatott a KFM meghatározásánál. Ez annak következménye, hogy míg a társadalmi és demográfiai, az infrastruktúra és környezeti helyzet hét, addig a lakás- és életkörülmények mutatócsoport csak három mutató alapján lett meghatározva. Feltételeztük, hogy egyes infrastrukturális mutatók (például elérhetőség, lakáskörülmények) értéke nem változott 2010 és 2016 között, mivel nem valósultak meg ilyen irányú, nagyobb volumenű fejlesztések a járás területén. Ezzel szemben a társadalmi, gazdasági és munkaerőpiaci mutatóknál jelentősebb elmozdulások is történhettek a vizsgált időszak utolsó éveinek ipari beruházásaival és a településeket érintő vándorlással összefüggésben. Így a településeknek a járási rangsorban elfoglalt pozíciója is több helyezési számmal változhatott. Napjainkban a Gyöngyösi járást is a népességszám fogyása és a képzett munkaerő hiánya jellemzi.

Csoportátlagok

A csoportátlagoknál járási szinten a legnagyobb mértékű pozitív irányú változás a társadalmi és a demográfiai helyzet mutatóinál volt. A másik három mutatócsoportnál az elmozdulás pozitív volt, de kisebb mértékű. A demográfiai folyamatokat azonban a térségben nem sikerült kedvező irányba mozdítani, a népességszám tovább csökken, miközben nő a halálozási ráta, és folytatódik az előregedés. Két mu-

tatónál ugyanakkor jelentős, pozitív irányú elmozdulás történt. Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek ezer lakosra jutó évi átlagos száma a települési átlagértékek alapján 72,2-ről 50,9-re csökkent. Emellett 2010-ben még csak hat településen volt elérhető a bölcsődei és a családi napközis ellátás, a települések száma 2016-ra tízre bővült. Összességében megállapítható, hogy míg a kedvezőtlen demográfiai folyamatok több települést egyre érzékenyebben érintenek, addig a társadalmi és demográfiai mutatócsoportban a szociális infrastruktúra fejlesztésével és a hátrányos helyzetű csoportok létszámának csökkenésével sikerült előbbre lépni (csak Nagyfűgednél és Pálosvörösmartnál volt visszaesés).

A járásban a lakásépítések száma még inkább csökkent a 2010-es években. 2016-ban az utolsó öt év során épített lakások aránya az időszak végi lakásállományból 0,39% volt a települési átlagértékek alapján a 2010-ben regisztrált 1,17%-kal szemben. A 25 vizsgált település közül kilencben öt év alatt egyetlen lakást sem vettek használatba. A természetes személyek által üzemeltetett személygépkocsik száma és az egy állandó lakosra jutó személyijövedelemadó-alapot képező jövedelem az elmaradottabb településeken is bővült. A hátrányos helyzetben lévő települések e téren jelentős lemaradásban vannak. Halmajugra mindhárom említett mutatónál, így a mutatócsoportnál is az utolsó pozíciót foglalta el (2. táblázat), igaz a lakásépítések esetén további nyolc településsel együtt.

A helyi gazdaságot és a munkaerőpiacot jellemző mutatók pozitív irányba változtak 2010 és 2016 között. A nyilvántartott álláskereső aránya a munkaképes korú állandó népességből a járás 25 településén csökkent, 13 településen a korábbi mutatónak kevesebb mint a felére (átlagosan 43,75%) esett vissza. Jelentős javulást e téren Nagyréde és Karácsond ért el, ahol a 2016. évi mutató a 2010. évinek a 34, illetve 36%-a volt. Figyelemre méltó Halmajugrán is a csökkenés (32,6-ről 20%-ra), de így is az utolsó helyet foglalta el a járásban. A változások ugyanakkor pozícióváltásokat is eredményeztek a „járási ranglista középmezőnyében”.

A térség munkaerőpiacának élénkülése miatt a tartósan – legalább 12 hónapja folyamatosan – nyilvántartott álláskereső aránya a munkaképes korú állandó népességből még nagyobb arányban csökkent. Hat településnél a mutató 2016-ra 1% alá mérséklődött. Az elhelyezkedési lehetőségek bővülésére utal, hogy hét településen kizárólag az általános iskola 8 osztályát végzett álláskereső szerepeltek a nyilvántartásban.

A működő vállalkozások ezer lakosra jutó száma a járási átlagban nem változott lényegesen 2010 és 2016 között (42,9, illetve 43,1%), az egyes települések között azonban markáns különbségek figyelhetők meg. A bővülés mértéke lehet 20% feletti (Abasár, Adács, Halmajugra, Mátrászentimre) és 20% alatti is (Gyöngyösoroszi, Karácsond, Visznek). A kiskereskedelmi üzletek továbbra is a járásközpontba koncentrálódnak, 2010-ben 13 településen nem volt kiskereskedelmi üzlet.

Az infrastruktúra és környezeti mutatóknál különböző mértékű területi különbség figyelhető meg a vizsgált járásban. Gyöngyös vezető szerepe markánsan jelenik

meg. Azokon a településeken, ahol a közüemi szennyvízgyűjtő-hálózatot már kiépítették, ott a bekapcsolt lakások aránya 85–90% feletti, vannak viszont olyan települések is, ahol a hálózat még nincs kiépítve. A széles sávú internet-előfizetők ezer lakosra jutó száma jól mutatja a települések általános társadalmi-gazdasági fejlettségét, ez a mutató állt a legközelebb a KFM-hoz.

2. táblázat

**A Gyöngyösi járás településeinek KFM alapján számított csoportátlagai
2010-ben és 2016-ban***

Evolution of group averages by CDI values in the years 2010 and 2016

Település	Csoportátlagok			
	I.	II.	III.	IV.
	2010			
Abasár	43,046	54,798	65,604	55,967
Adács	47,395	29,834	40,366	54,206
Atkár	42,289	46,217	71,245	62,482
Detk	39,557	38,954	59,843	45,976
Domoszló	35,953	48,527	62,692	47,215
Gyöngyös	54,590	52,036	89,211	58,907
Gyöngyöshalász	44,956	50,986	66,933	64,769
Gyöngyösoroszi	29,414	10,338	18,345	39,103
Gyöngyöspata	37,777	29,974	47,383	62,466
Gyöngyössolymos	48,793	61,954	78,126	64,413
Gyöngyöstarján	45,112	52,102	70,581	62,139
Halmajugra	27,433	3,411	7,782	42,437
Karácsond	40,743	45,482	47,102	46,907
Kisnána	37,797	35,973	39,571	48,623
Ludas	34,971	17,180	47,451	38,204
Markaz	45,716	73,601	72,775	68,311
Mátraszentimre	38,387	67,414	94,128	42,590
Nagyfüged	35,079	7,950	34,563	32,535
Nagyréde	47,303	56,058	78,526	72,071
Pálosvörösmart	64,918	45,359	69,512	51,775
Szűcsi	43,736	36,789	57,536	57,720
Vámosgyörk	38,503	31,514	61,705	67,120
Vécs	31,748	30,386	41,555	36,444
Visonta	56,769	53,932	69,057	63,356
Visznek	34,847	22,438	67,080	53,660
Járási átlag	41,873	40,129	58,347	53,576

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Település	Csoportátlagok			
	I.	II.	III.	IV.
	2016			
Abasár	57,328	45,973	71,193	54,895
Adács	52,732	26,290	37,515	54,572
Atkár	47,131	43,228	71,089	62,884
Detk	42,543	43,884	62,476	39,843
Domoszló	56,062	49,455	55,348	58,682
Gyöngyös	74,888	53,993	85,614	70,566
Gyöngyöshalász	52,548	44,234	64,615	61,609
Gyöngyösoroszi	41,395	6,630	19,016	35,439
Gyöngyöspata	42,788	33,525	48,445	63,500
Gyöngyössolymos	55,731	55,264	74,756	65,924
Gyöngyöstarján	54,605	49,636	68,689	63,916
Halmajugra	35,937	0,000	18,442	38,971
Karácsond	48,801	26,716	57,212	53,763
Kisnána	42,618	41,841	31,525	46,350
Ludas	39,145	19,340	56,181	36,364
Markaz	55,071	68,897	62,110	68,765
Mátraszentimre	39,084	67,631	96,316	39,024
Nagyfüged	28,839	13,929	43,626	30,753
Nagyréde	51,759	52,696	73,311	69,325
Pálosvörösmart	50,305	75,278	65,212	64,698
Szúcsi	54,207	37,785	64,773	71,202
Vámosgyörk	41,596	33,098	68,410	60,541
Vécs	34,481	32,394	50,717	31,373
Visonta	65,204	60,008	66,688	60,977
Visznek	40,757	25,052	64,151	49,821
Járási átlag	48,222	40,271	59,097	54,150

* A csoportátlagok számozása az 1. táblázat alapján történt.

A közüemi vízhálózatba bekapcsolt lakások arányában a településeknél napjainkban már nincs jelentős különbség, ez igazolódott is: 20 településen 95% feletti volt a hálózat kiépítettsége. A legnagyobb hiányosság – más szempontok alapján kedvező helyzetben lévő – Mátraszentimre hegyvidéki üdülőépületeinél volt. A vezetékes gázszolgáltatás a járás minden településén elérhető. A gázfogyasztó háztartások aránya a lakásállományon belül minden településen 50% feletti volt, az első pozíciót Nagyréde foglalta el 89,5%-kal. A hálózat bővítése a kis népességszámú mátrai településeken (például Mátraszentimre, Gyöngyösoroszi, Vécs) mindenképp megfonto-

landó. Hasonló a kábeltelevíziós hálózatba bekapcsolt lakások aránya is, ami Gyöngyösön, Gyöngyössolymoson magas arányú. E szolgáltatások igénybevételére napjainkban egyre több lehetőség nyílik.

A gyorsforgalmi csomópontok elérési mutatóját, valamint a hétköznapi elérést a települések földrajzi pozíciója határozza meg, azonban a mutatók értékei minden településen kisebb mértékben változott, amit befolyásolhatott a forgalmi rend változása (belterületbe vonás, új csomópontok kialakítása), valamint az útvonalak minőségének alakulása. Megállapítható, hogy a periférikus helyzet a kis népességszámú településekre egyértelműen negatívan hat. A forgalmas csomópontok közelségét azonban nem minden település tudja kihasználni a helyi gazdaságfejlesztési tevékenysége során.

Komplex fejlettségi rangsor

A járás településeinek KFM alapján felállított sorrendjében változás, hogy 2016-ban Gyöngyös foglalta el az első pozíciót. A többi településnél egy nagyságrenddel nagyobb település kizárólag az urbanizáltságával és az egyes közüzemi szolgáltatások kiépítettségével foglal el első helyet a járásban. Pálosvörösmart előrelépését egyben második pozícióját a szuburbanizációs adottságai alapozták meg a vizsgált időszak végére. A harmadik helyezett Markaz, mutatója továbbra is kedvező és sok esetben alig változott, azonban a versenytársak előrelépése a KFM csökkenésével és a település pozíciójának romlásával járt együtt (3. táblázat).

Markazhoz sok szempontból hasonlít Nagyréde, amely évtizedek óta a járás egyik fejlett települése, azonban 2016 végére a vállalkozások száma csökkent és az egy főre jutó belföldi jövedelem bővülése is elmaradt a járási települések élmezőnyétől. A Gyöngyössel szomszédos Gyöngyöshalász helyezése és visszaesése a relatíve kedvező fekvése miatt nem indokolt, viszont a vizsgált időszak végére kikerült a szuburbanizációs folyamatok céltelepülései közül és fokozottan elszenvedte Gyöngyös árnyékoló hatását.

A járás nyugati peremén található Szűcsi mutatószáma és helyezése is jelentősen javult, a rangsor középmezőnyében helyezkedik el, ez azzal magyarázható, hogy földrajzi fekvése nem igazán kedvező, így a jelentősebb társadalmi-gazdasági problémák elkerülnek.

A települések többsége egy-két pozíciót váltott 2010 és 2016 között a rangsorban, amelynek alsó negyedében különösen nehéz az előrelépés, mivel az elmaradott települések között is jelentős a különbség. A különböző szempontok alapján kedvezményezett települések mindegyikéről megállapítható, hogy sikerült közelebb kerülniük a járás átlagához. Külön kiemelandó, hogy ez nemcsak az infrastrukturális fejlesztésekben nyilvánult meg, hanem több kiemelt gazdasági-társadalmi mutató esetében is. Halmajugra számos területen fejlődött, ennek ellenére továbbra is a rangsor utolsó helyét foglalta el. Lemaradását egyelőre csak csökkenteni tudta, és az utolsó pozíciója miatt továbbra is 0 pontot kapott hat mutatónál.

3. táblázat

A Gyöngyösi járás településeinek KFM szerinti sorrendje
 The CDI index of municipalities and their development ranking
 in the years 2010 and 2016

Sorrend	2010		Sorrend	2016	
	Település	KFM		Település	KFM
1.	Markaz	65,10131	1.	Gyöngyös	71,26534
2.	Gyöngyös	63,68673	2.	Pálosvörösmart	63,87326
3.	Nagyréde	63,48988	3.	Markaz	63,71081
4.	Gyöngyössolymos	63,32194	4.	Visonta	63,21958
5.	Visonta	60,77911	5.	Gyöngyössolymos	62,91865
6.	Mátraszentimre	60,63054	6.	Nagyréde	61,77268
7.	Pálosvörösmart	57,89147	7.	Mátraszentimre	60,51386
8.	Gyöngyöstarján	57,48381	8.	Gyöngyöstarján	59,21136
9.	Gyöngyöshalász	56,91154	9.	Abasár	57,34748
10.	Atkár	55,55876	10.	Szúcsi	56,99165
11.	Abasár	54,85453	11.	Atkár	56,08302
12.	Vámosgyörk	49,71109	12.	Gyöngyöshalász	55,75143
13.	Szúcsi	48,94582	13.	Domoszló	54,88680
14.	Domoszló	48,59704	14.	Vámosgyörk	50,91120
15.	Detk	46,08301	15.	Detk	47,18658
16.	Karácsond	45,05900	16.	Gyöngyöspata	47,06430
17.	Visznek	44,50675	17.	Karácsond	46,62314
18.	Gyöngyöspata	44,39989	18.	Visznek	44,94545
19.	Adács	42,95085	19.	Adács	42,77727
20.	Kisnána	40,49141	20.	Kisnána	40,58353
21.	Vécs	35,03367	21.	Ludas	37,75735
22.	Ludas	34,45217	22.	Vécs	37,24131
23.	Nagyfüged	27,53229	23.	Nagyfüged	29,28685
24.	Gyöngyösoroszi	24,30041	24.	Gyöngyösoroszi	25,32001
25.	Halmajugra	20,26606	25.	Halmajugra	23,33769

A földrajzi fekvés és a települések mérete számos mutató értékét befolyásolta, így a periférikus fekvésű, kisméretű falvaknak nehéz a rangsor első felébe kerülni. Kisnána a KFM alapján a 20. helyet foglalta el, annak ellenére, hogy 2016-ban az egy főre jutó belföldi jövedelem alapján a 9. volt.

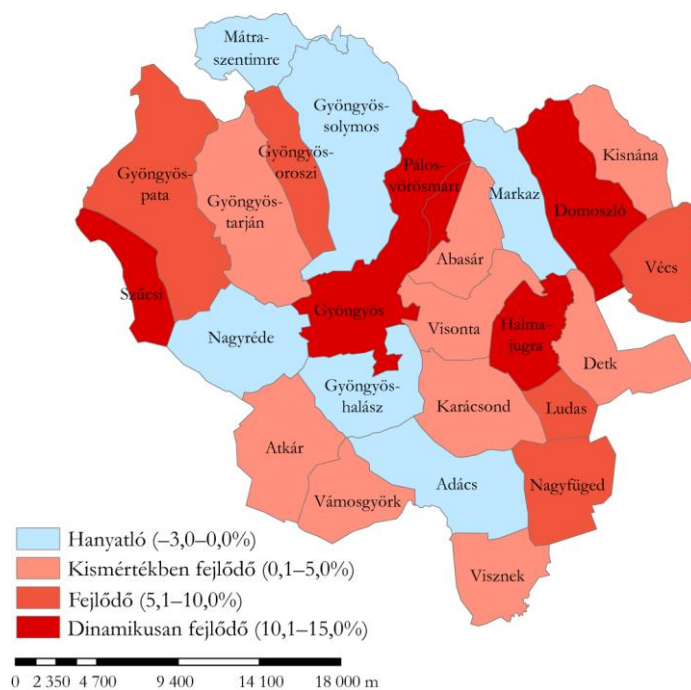
A Gyöngyösi járás településeinek komplex fejlettségében 2010 és 2016 között bekövetkezett változások alapján négy kategóriát határoztunk meg. Minden település elmozdulását a saját 2010. évi adatához viszonyítottuk, és százalékban adtuk meg.

19 település kisebb-nagyobb mértékben növelni tudta mutatószámainak értékét a vizsgált években, azonban hat települést visszaesés jellemzett. A dinamikusan fejlődő településeken (öt) több mint 10%-os javulás következett be. Ennél a kategóriánál kevés a hasonlóság a települések között, csak Gyöngyös és Pálosvörösmart szomszédosak egymással földrajzilag, továbbá a járási fejlettségi sorrend első két helyét foglalják el (2. ábra).

2. ábra

A KFM 2010 és 2016 közötti százalékos változása a Gyöngyösi járás településein

Changes in the development level of the municipalities in Gyöngyösi district based on the complex development index in the years 2010 and 2016 (%)

Az 5–10%-os fejlődést elérő településeket a fejlődő kategóriába soroltuk. Ennek a csoportnak is öt tagja lett, közös jellemzőjük, hogy a 2010. évi adatok alapján mindegyik település a járási rangsor utolsó harmadában helyezkedett el. Megfigyelhető ezek felzárkózása, mivel – városi jogállású Gyöngyöspatát kivéve – mindegyikük a kedvezményezett települések közé tartozott.

A települések legnagyobb csoportját (kilenc) csak lassú ütemű elmozdulás jellemezte, vagyis fejlődési dinamikájuk közel azonos volt a járási átlaggal. A pozíciójukból veszítő, hanyatló települések (hat) közé – Adácsot kivéve – olyanok kerültek, amelyek 2010-ben a rangsor első tíz helyén helyezkedtek el. Az alapvetően kedvező

adottságokkal rendelkező települések fejlődési üteme megtorpant, viszont a jövőben fokozott figyelmet kell fordítani fejlesztési tevékenységük megújítására.

Következtetések

Kutatásunkat a kedvezményezettnek nem minősülő, azonban meglehetősen differenciált természetföldrajzi adottságokkal és településhálózattal rendelkező Gyöngyösi járásban végeztük el. A települések térségen belüli fejlettségét két időpontban (2010-ben és 2016-ban) a kedvezményezett járások besorolásáról szóló 290/2014. (XI.26.) és a kedvezményezett települések besorolásáról szóló 105/2015. (IV. 23.) Kormányrendeletben lévő mutatók felhasználásával határoztuk meg. A járáson belül megmutatkoztak a centrum-periféria relációk, a 2016. évi adatok alapján a legmagasabb mutatószámmal a járás központja rendelkezett és a várossal közvetlenül szomszédos települések is az élmezőnyben voltak, azonban több lokális probléma is jelen van a térségben. Az utóbbi évek támogatási és fejlesztési politikájának is köszönhetően a kedvezményezett települések elmaradottsága csökkent, azonban (annak nagy mértéke miatt) a felzárkózás csak hosszabb távon valósulhat meg.

A komplex mutatóban különböző jelentőségű és különböző mértékben befolyásolható mutatók szerepeltek. Egyes problémák feloldása gyakorlatilag lehetetlen küldetés (periférikus helyzetű települések elérhetőségének javítása), míg más fejlesztések idővel valósulhatnak meg. Miután a közüzemi szolgáltatások teljes körűen kiépültek a nagyobb településeken, a fejlesztések súlypontja a kisebb településekre kerülhet át. Számos fejlesztésnek azonban a kisebb településeken a fenntarthatóság oldaláról nem is lehet létjogosultsága, így indokolatlan azok számonkérése.

IRODALOM

- BRANDMUELLER, T.–SCHÄFER, G.–EKKEHARD, P.–MÜLLER, O.–ANGELOVA-TOSHEVA, V. (2017): Territorial indicators for policy purposes: NUTS regions and beyond *Regional Statistics* 7 (1): 78–89. <https://doi.org/10.15196/RS07105>
- FALUVÉGI, A. (2000): A magyar kistérségek fejlettségi különbségei *Területi Statisztika* 40 (4): 319–346.
- FALUVÉGI, A.–TIPOLD, F. (2012): A társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések *Területi Statisztika* 52 (3): 278–290.
- FARAGÓ, L. (2010): Területi koncentráció és jelentőségükből vesztő perifériák In: BARTA, GY.–BELUSZKY, P.–FÖLDI, ZS.–KOVÁCS, K. (szerk.): *A területi kutatások szempontjai* pp. 432–453., MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs.
- FARAGÓ, P.–KONCZ, G. (2012): Felhagyott mezőgazdasági és ipari telephelyek hasznosításának lehetőségei a Gyöngyösi kistérségben *Acta Carolus Robertus* 2 (1): 23–31.
- FARKAS, J. ZS.–KOVÁCS, A. D. (2018): Kritikai észrevételek a magyar vidékfejlesztésről a vidékföldrajz szempontjából *Területi Statisztika* 58 (1): 57–84. <https://doi.org/10.15196/TS580103>

- KISS, J. P.–SZALKAI, G. (2018): Az ingázás mobilitási jellemzői a legutóbbi népszámlálások adatai alapján *Területi Statisztika* 58 (2): 177–200. <https://doi.org/10.15196/TS580203>
- KOVÁCS, P.–BODNÁR, G. (2017): Examining the Factors of Endogenous Development in Hungarian Rural Areas by Means of PLS Path Analysis *Regional Statistics* 7 (1): 9–115. <https://doi.org/10.15196/RS07105>
- MOLNÁR, D. L.–BREUER, M. (2016): A nyugdíjasok és a nyugdíjak területi egyenlőtlenségei Magyarországon *Területi Statisztika* 56 (6): 619–642. <https://doi.org/10.15196/TS560602>
- NAGY, A. (2012): *A fejlettség, elmaradottság mérése a magyar területfejlesztési politikában* PhD Doktori értekezés ELTE TTK, Budapest.
- NAGYNÉ DEMETER, D.–KONCZ, G. (2016): Szuburbanizációs jelenségek Gyöngyös környékén In: TAKÁCSNÉ GYÖRGY, K. (szerk.) *Innovációs kihívások és lehetőségek 2014-2020 között* XV. Nemzetközi Tudományos Napok publikációi pp. 1191–1198., Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös.
- NEMES NAGY, J. (2017): Tér, függés, kohézió, hálózatok *Területi Statisztika* 57 (1): 3–24. <https://doi.org/10.15196/TS570101>
- OLÁH, J. (2003): *A nagykovácsi statisztikai körzet településeinek fejlődési lehetőségei a vidék-fejlesztés keretében* PhD Doktori Disszertáció, Debreceni Egyetem ATC, Debrecen.
- PAPP, S.–NAGY, GY.–BOROS, L. (2017): A kedvezményezett települések objektív életminőség alapján történő lehatárolási lehetőségei *Területi Statisztika* 57 (6): 639–664. <https://doi.org/10.15196/TS570603>
- PÉNZES, J. (2015): A kedvezményezett térségek lehatárolásának aktuális kérdései *Területi Statisztika* 55 (3): 206–232.
- PIRISI, G.–KISS, B.–MÁTÉ, É. (2016): A kisvárosok szerepe a munkaerő-ingázásban *Területi Statisztika* 56 (4): 415–437.
- ROZGONYI-HORVÁTH, Á. (2018): A periférius területeken élő aktív korúak munkaerőpiaci kapcsolatai – egy belső periférián található zsáktelepülés példáján *Területi Statisztika* 58 (4): 417–443. <https://doi.org/10.15196/TS580405>
- SZÚCS, A. (2015): The complex developmental analysis of the micro region of Gyöngyös *Social Space* 2 (10): 221–236.
- VALKÓ, G.–FEKETE-FARKAS, M.–KOVÁCS, I. (2017): Indicators for the economic dimension of sustainable agriculture in the European Union *Regional Statistics* 7 (1): 179–197. <https://doi.org/10.15196/RS07105>
- VASZÓCSIK, V. (2017): Meddig nőhetnek a városok? – A területhasználat-változási folyamatok modellezése *Területi Statisztika* 57 (2): 205–223. <https://doi.org/10.15196/TS570205>
- 67/2007. (VI. 28.) OGY határozat: 67/2007. (VI. 28.) OGY határozat a területfejlesztési támogatásokról és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről
- 290/2014. (XI.26.) Kormányrendelet: 290/2014. (XI.26.) Kormányrendelet a kedvezményezett járások besorolásáról
- 105/2015. (IV. 23.) Kormányrendelet: 105/2015. (IV. 23.) Kormányrendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről